

УДК 37.014:378.147

Л.Г. БУДАНОВА

ПЕДАГОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ ЯК ЗАСІБ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ОСВІТИ

У статті на основі аналізу наукової літератури розкрито різні підходи до створення системи педагогічного моніторингу. Показано його роль і значення підвищення якості вищої освіти.

Ключові слова: моніторинг, системний підхід, інтеграційні процеси, інформаційні процеси, якість освіти, модель, педагогічні технології, принципи, критерії ефективності.

У всьому світі освіту розглядають як ключовий чинник стабільного розвитку держави. Якість вищої освіти відіграє ключову роль у створенні єдиного Європейського освітнього простору, тому вона стає центральною в освітній політиці України. Якість освіти визначається не тільки обсягом знань, а й параметрами особистісного, світоглядного, громадянського розвитку. Моніторинг є складовою управління якістю освіти.

Останніми роками практична діяльність усе частіше стала мати характер моніторингу. Моніторингова діяльність як вид діяльності перестала бути прерогативою тільки технічних професійних сфер, вона активно впроваджується в управлінські, соціологічні, психологічні та педагогічні професійні галузі.

У 90-х рр. ХХ ст. інтерес до моніторингу в педагогічній науці та практиці активізувався. Сучасні дослідження проблем моніторингу вивчають: управління якістю освіти на основі нових інформаційних технологій (Д. Матрос, Д. Полев, Н. Мельникова, І. Булах та ін.); удосконалення організації освітнього процесу (Л. Мойсеєва та ін.) оцінювання навчальних програм (Д. Кемпбелл та ін.) тощо.

Мета статті – аналіз педагогічного моніторингу як засіб управління якістю освіти.

Проаналізувавши підходи до розуміння сутності, структури та результатів педагогічного моніторингу, наведені в працях В.А. Болотова, В.С. Безрукової, Н.В. Борисової, В.І. Гинецинського, А.Н. Дахіна, В.М. Монахова, А.М. Новикова, Л.С. Подимове, В.А. Сластьоніна, В.І. Слободчикова, Н.О. Яковлевої, можна стверджувати, що в сучасній педагогічній науці та практиці ще не склалося системного підходу до моніторингу, недостатньо розроблені підходи до виявлення критеріїв якості вищої освіти, механізмів моніторингу та процесів його використання. Моніторинг, що постійно діє, ще не став постійною складовою системи професійної підготовки майбутніх фахівців.

Поява поняття “моніторинг” пов’язана зі становленням і розвитком інформаційного суспільства, яке потребувало об’єктивних і суб’єктивних відомостей про стан тих чи інших об’єктів і структур. Це поняття стали використовувати в педагогіці, що розглядає моніторинг як систему збору, обробки, зберігання і розповсюдження інформації про освіту для проведення науково-

го дослідження або організації управлінського контролю (набору методик оцінювання стану системи). У будь-якій сфері людської діяльності неможливо досягти позитивної динаміки без усвідомлюваної (всіма або багатьма) і прийнятої системи [2]. З'явилася можливість визначити рейтинг навчальних закладів, напрями, що потребують особливої уваги викладачів. Водночас виявилися і значні труднощі. Освітня система занадто складна, багатоаспектна, щоб можна було відразу організувати такий моніторинг, який дав би змогу об'єктивно судити про стан справ.

На різних рівнях освіти здійснюються спроби створення системи педагогічного моніторингу, досліджуються різні аспекти педагогічної праці. Про величезний інтерес до цієї проблеми свідчать численні монографії та статті. Відсутність визначеності з деяких питань, різноманіття наявних позицій дають досліднику можливість діяти в режимі пошуку, інновацій. Цим визначається мета численних праць і розробок учених: узагальнити й систематизувати наявні підходи, на їх основі вибудувати теоретичну модель, яка може показати свою ефективність або неефективність у процесі апробації. Показником ефективності дії моделі має стати підвищення якості освіти [3]. Однак це можливо тільки за умови вдосконалення процесу на основі зібраної об'єктивної інформації. Таким чином, про підвищення якості освіти можна говорити тільки тоді, коли результати моніторингу стануть основою для інноваційної діяльності всіх учасників (суб'єктів) освітнього процесу.

У межах моніторингу його суб'єктами є всі учасники освітнього процесу. Рівень їх участі різний, але всі вони (і викладачі, і студенти, і батьки, і громадськість) одержують інформацію, аналізують її. Наприклад, соціум одержує відомості про освітні установи [1]. На підставі цієї інформації формується громадська думка. Вивчивши її, студент обирає навчальний заклад.

У свою чергу, кожен суб'єкт освіти є об'єктом для структур складнішого рівня.

Об'єкти моніторингу – це освітній процес і його результати, особистісні характеристики всіх учасників освітнього процесу, їх потреби і ставлення до навчального закладу [5].

На рівні освітньої програми об'єктами моніторингу можуть бути:

- процес освоєння програми, предмета;
- інтеграційні процеси в навчанні;
- процес оновлення, вдосконалення змісту, методик, технологій навчання, засобів контролю за засвоєнням навчального матеріалу;
- якість освітнього процесу тощо [5].

Обговорення й коректування мають передувати процесу впровадження розробленої системи педагогічного моніторингу.

Моніторинг є одним з найважливіших засобів, завдяки якому змінюється саме інформаційний простір, оскільки підвищується оперативність, об'єктивність і доступність інформації. Тому мета моніторингу – оперативно виявляти всі зміни, що відбуваються у сфері освіти. Отримані об'єктивні дані є підставою для прийняття управлінських рішень.

При організації системи педагогічного моніторингу можуть виникати як об'єктивні, так і суб'єктивні труднощі, перешкоди. Необхідно враховувати: якість використовуваних методик, підготовленість фахівців, можливість удосконалення їх професійних умінь. Про ці чинники не можна забувати, крім того, необхідно мінімізувати негативні впливи, врахувати можливі проблеми. Моніторинг як педагогічна технологія не тільки дає змогу систематизувати інформацію, а й може стати дієвим механізмом матеріального заохочення педагогів, які ефективно працюють і слугують підставою для підвищення їх кваліфікації [6].

Наявна нині деяка невизначеність в оцінюванні діяльності того чи іншого суб'єкта освітнього процесу відкриває більше можливостей для узагальнення та інновацій. Ще більше можливостей надає теорія виховання, оскільки поняття “виховання” є багатоаспектним, важко піддається кількісним вимірам [7]. Аналогічно відбувається з поняттям “компетенція”. Складність полягає в тому, що немає цілеспрямованої системи дій, методики роботи.

Безсумнівною перевагою пропонованої моделі педагогічного моніторингу є її універсальність, адаптованість до системи професійної освіти, валідність в умовах створення системи безперервної освіти. Простота у використанні, об'єктивність одержуваних відомостей – необхідні умови моніторингу. Проте не можна не враховувати регіональних особливостей. Цей компонент повинен стати одним з критеріїв оцінювання ефективності моделі, що діє. Економічний стан того чи іншого регіону, вимоги, які висуває до фахівця суспільство, будуть підставами для підготовки фахівця і визначення політики навчального закладу в галузі якості освіти [6].

Вирішення проблеми якості освіти залежить від того, наскільки своєчасно й адекватно реагуватимуть освітні установи на зміни зовнішнього середовища, потреби суспільства, соціальне замовлення, наскільки ефективні й педагогічно виправдані обрані методи і технології, наскільки об'єктивною, незалежною та систематичною буде експертиза діяльності освітньої установи. Сучасна система оцінювання якості освіти – це ще один крок на шляху до входження України в загальноєвропейський і загальносвітовий освітній простір [5]. Мета педагогічного моніторингу – це педагогічна інформація, що відображає його діяльнісну сутність. Педагогічна інформація – це інформація, яка має діагностично-прогностичний, педагогічно-комунікативний, інтегративний, соціально-нормативно зумовлений характер і справляє виховний вплив на суб'єктів на основі актуалізації особистісних, групових чи організаційних смислів їх освітньої діяльності [4].

Для того, щоб у результаті моніторингу була отримана педагогічна інформація, він повинен проводитися на основі такої системи принципів:

- діагностично-прогностичної спрямованості;
- особистісної доцільності;
- педагогічної комунікативності;
- інформаційної інтегративності;
- соціально-нормативної зумовленості;

- науковості;
- безперервності;
- цілісності;
- наступності.

При цьому необхідно наголосити, що принципи діагностично-прогностичної спрямованості, особистісної доцільності, педагогічної комунікативності, інформаційної інтегративності, соціально-нормативної зумовленості безпосередньо забезпечують реалізацію педагогічних функцій інформації. Принцип науковості відображає систему наукових форм, методів і засобів отримання педагогічної інформації. На принципах безперервності, цілісності й наступності необхідно розробляти технологію моніторингу.

До основних методів, які можна ефективно використовувати в процесі розробки технологій педагогічного моніторингу, належать такі емпіричні та теоретичні методи:

- спостереження;
- опитування (інтерв'ю, анкетування);
- бесіда;
- природний і діагностичний експерименти;
- моделювання [4].

При цьому вони повинні використовуватися в кваліметричному контексті, що забезпечує необхідний рівень валідності отриманих результатів.

Практика свідчить, що під час педагогічного моніторингу характеру відносин між суб'єктами освітньої діяльності у ВНЗ найбільш доцільний метод анкетного опитування суб'єктів. Розробка анкет має здійснюватися на основі шкали відносин, а отримання результатів – при обробці матриці відносин [7]. Відстеження розвитку особистості та груп необхідно здійснювати, використовуючи нормативно-пошукові моделі діяльності учнів, професорсько-викладацького, адміністративно-управлінського складу, курсу та навчальної групи.

Алгоритм педагогічного моніторингу має складатися з двох періодів.

Перший період – дослідно-пошуковий. Основною його метою є теоретичне обґрунтування, практична реалізація і доказ педагогічної значущості або ефективності основних моніторингових процедур. Дослідно-пошуковий компонент, як правило, включає такі етапи: підготовчий, адаптаційний, початково-діагностичний, змістовно-технологічний, підсумково-діагностичний.

Другий період – конструктивно-організаційний, його мета – забезпечити реалізацію педагогічно значущих і ефективних моніторингових процедур у практиці освітньої діяльності ВНЗ. Він складається з таких етапів:

- нормативного;
- організаційного;
- науково-методичного.

Під час нормативного етапу розробляють положення та інструкції з реалізації технології педагогічного моніторингу в освітньому процесі.

В основу визначення рівня ефективності педагогічного моніторингу покладено результати суб'єктивно-рефлексивного оцінювання учасниками моніторингу значущості одержуваної інформації.

Показники ефективності педагогічного моніторингу мають відповідати таким вимогам [3]:

- інформація етично витримана й не порушує особистісних прав індивіда;
- інформація сприяє конкретизації особистісних і групових цілей освітньої діяльності індивіда;
- інформація допомагає краще оцінювати рівень професійної підготовки та визначати найбільш ефективні шляхи професійного самовдосконалення індивіда;
- інформація мотивує індивіда до підвищення професійного рівня та стимулює саморозвиток;
- інформація сприяє конструктивному діалогу між учасниками освітньої діяльності;
- інформація створює умови для раціонального вирішення проблем, що виникають у професійній групі;
- завдяки одержуваній інформації поліпшується взаєморозуміння між учасниками освітньої діяльності;
- інформація має не агресивний характер і достатньою мірою доступна індивіду;
- інформація сприяє підвищенню культури спілкування [3].

Таким чином, наведена методологія педагогічного моніторингу є теоретичною основою розробки конкретних моніторингових технологій.

Унікальність кожної технології визначатиметься об'єктом і предметом педагогічного моніторингу, формами, методами, прийомами й засобами отримання педагогічної інформації та суб'єктами, які беруть участь у педагогічному моніторингу.

Комплексний моніторинг освітнього процесу структур освіти включає в себе моніторинг:

- задоволеності випускників якістю освіти;
- задоволеності споживачів і замовників;
- задоволеності викладачів роботою над реалізацією програм освіти;
- якості професорсько-викладацького складу.

Крім того, до складу комплексного моніторингу входить дослідження мотивації слухачів і соціальних очікувань замовників при підвищенні кваліфікації, професійної перепідготовки, здобутті другої вищої освіти [5]. Необхідно зауважити, що, окрім даних моніторингових досліджень, оцінювання якості підготовки будується на самостійному й регулярному аналізі діяльності в комплексі показників за зовнішніми та внутрішніми параметрами.

До зовнішніх параметрів належать:

- інформація про напрями підвищення кваліфікації та перепідготовки педагогічних кадрів, реалізованих в освітній установі або підрозділах освіти;
- контингент і випуск слухачів, їх розподіл за формами навчання;
- інформація за джерелами фінансування освітніх програм;
- структура професорсько-викладацького складу та їх кваліфікаційні характеристики;

- інформаційне та науково-методичне забезпечення системи підвищення кваліфікації та перепідготовки педагогічних кадрів;
- дані про навчальну успішність слухачів;
- інформація про використання сучасних технологій навчання;
- інформація про використання електронних засобів навчання.

До внутрішніх параметрів належать:

- інформація про сформованість кожного з компонентів готовності до професійної діяльності (за рівнем і обсяг відповідно);
- інформація про зміну показників сформованості готовності за результатами навчання (за рівнем та обсягом).

Таким чином, система педагогічного моніторингу дає змогу відстежувати рівень навченості, виявляти динаміку, оцінювати якість викладання конкретним викладачем дисциплін, активізувати методичну роботу з актуальних проблем змісту освіти та на основі даних педагогічного моніторингу здійснювати його коригування. Об'єктивна, валідна, диференційована система контролю, яка здійснюється протягом усіх років навчання, гарантує високі результати освоєння знань, умінь та навичок. Сьогодні моніторинг використовують у педагогічній науці та практиці у двох аспектах: як педагогічну технологію освітнього процесу та як засіб отримання інформації в процесі проведення наукових досліджень або управлінського контролю.

Висновки. Отже, наведені вище принципи становлять специфічну основу моніторингового аналізу, основу його концептуального апарату, дають змогу не лише збирати, обробляти й аналізувати інформацію, а й оцінювати її, коригувати подальшу роботу, що і становить, зрештою, суть педагогічного моніторингу.

Удосконалення володіння методом педагогічного моніторингу є однією із складових оволодіння методологічною педагогічною культурою, а також формування конструктивно-діяльнісної позиції педагога-дослідника, значення якої зростає при переході від рецептивно-відображувального до конструктивно-діяльнісного підходу в науковій і освітній діяльності на сучасному етапі розвитку педагогічної науки та практики. Усе це, у свою чергу, є неодмінною умовою професійного самовизначення кожного педагога, умовою того, що, ставши носієм такої культури і стоячи на такій платформі, викладач зможе не лише концептуально осмислювати свою діяльність, а й самостійно створювати технології навчання, які відповідають сучасним вимогам, що потребує подальших досліджень.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на проведення аналізу освітнього моніторингу якості фармацевтичної освіти в країнах Європи.

Список використаної літератури

1. Бардовский Г.А. Управление качеством образовательного процесса / Г.А. Бардовский, А.А. Нестеров. – СПб., 2001.
2. Горб В.Г. Педагогический мониторинг в вузе: методология, теория, технологии / В.Г. Горб. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2003. – 387 с.
3. Горб В.Г. Педагогический мониторинг образовательного процесса как фактор повышения его уровня и результатов / В.Г. Горб // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2000. – № 5. – С. 33–37.

4. Горб В.Г. Технологические аспекты педагогического мониторинга взаимоотношений субъектов образовательной деятельности в вузе / В.Г. Горб // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2003. – № 2. – С. 46–52.

5. Казакова Н.Е. Оценка качества подготовки учителя в системе непрерывного образования / Н.Е. Казакова, И.А. Валеева // Современные диагностические и оценочные средства для аттестации качества образования и применение компьютерно-информационных технологий. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006.

6. Кузьмина Н.В. Акмеологическая теория повышения качества подготовки специалистов образования / Н.В. Кузьмина. – М., 2000.

7. Стратегия и тактика управления качеством образования / В.Н. Нуждин и др. – Иваново, 2003.

Стаття надійшла до редакції 04.03.2014.

Буданова Л.Г. Педагогический мониторинг как средство управления качеством образования

В статье на основе анализа научной литературы рассматриваются различные подходы относительно создания педагогического мониторинга. Показаны его роль и значение повышения качества высшего образования.

Ключевые слова: мониторинг, системный подход, интеграционные процессы, информационные процессы, качество образования, модель, педагогические технологии, принципы, критерии эффективности.

Budanova L. Pedagogical monitoring as quality of education management

Education has been seen as a key factor for sustainable development around the world. The quality of higher education plays a key role in the creation of European educational space, as it is central to the educational policy of Ukraine. The quality of education depends not only on the amount of knowledge, but also the parameters of personal, philosophical, and civil development.

Different approaches for creating pedagogical monitoring have been analyzed in the article. It has been established its role and quality of high education development.

The appearance of the term “monitoring” is associated with the formation and development of the information society, which require objective and subjective information about objects and structures in the state. This concept was used in pedagogy for collecting, processing, storing and disseminating information about education for scientific research or management control.

On different levels of education one makes attempts to create a system for pedagogical monitoring. As part of monitoring its entities advocate all members of the educational process. The degree of involvement varies, but all of them (teachers, students, parents, and the community) receive information and analyze it. Object of monitoring is an educational process and its results, personal characteristics of all participants of the educational process, their needs and attitude to education.

Key words: monitoring, approach system, integration processes, information processes, quality of education, model, educational technology, principles, performance criteria.